

MEDVEVILÁG

Kevés népszerűbb állat akad a medvéknél, hiszen a mackók – mesék szereplőiként, vagy éppen plüssfigurák formájában – már gyermekkorunkat is végigkísérik. Felnövekedve aztán érdeklődéssel figyeljük a róluk szóló természetfilmeket, ismeretterjesztő könyveket, és az állatkerti látogatások során sem mulasztjuk el tiszteletünket tenni „Tányértalpú Kománál”. Az pedig már közhelyszerű tény, hogy halászó, vadászó, gyűjtögető őseink életében is különleges helyet foglaltak el a medvék

Maláji medve

A medvefélék családjának (*Ursidae*) földtörténeti múltjáról tanúskodó legkorábbi leletek késői eocén, illetve alsó oligocén korú, azaz mintegy 35 millió éves rétegekből kerültek elő. Kialakulási központjuk pontos helyét ugyan nem lehet teljes bizonyossággal meghatározni, annyi azonban tény, hogy a korai medvefélék maradványai Európából, Ázsiából és Észak-Amerikából egyaránt ismertek. A családon belül a földtörténeti múltban lényegesen nagyobb volt a változatosság, ma élő képviselőik anatómiai felépítésüket tekintve meglehetősen közel állnak egymáshoz.

Megalkuvó óriások

Manapság a természettudósok hét medvefajta tartanak számon, amelyek ma is elsősorban az északi kontinenseket lakják. Így az örvös medve, a maláji medve és az ajakos medve Ázsiában, a baribál vagy feketemedve Észak-Amerikában honos, a barnamedve elterjedési területe pedig eddig az említett kontinenseken túl Európára is kiterjed, s ezzel egyike a legnagyobb elterjedési területtel bíró emlősfajoknak. Az északi féltekén él a jegesmedve is, jóllehet nem annyira a kontinensekhez, mint inkább a sarki jégmezőkhöz kötődik, függetlenül attól, hogy a jég alatt szárazföld vagy épp tengervíz található. Az egyetlen kivétel a többi fajtól némileg eltérő fejlődési irányt képviselő pápaszemes medve, amely Dél-Amerikában honos, jóllehet közvetlen ősei Észak-Amerika déli részén alakultak ki, és csak később vándoroltak délre. A földtörténeti múltban még Afrikában is előfordultak medvefélék. A korai miocénben és a miocén-pliocén fordulóján, sőt, még a jégkorszakok idején is lezajlott egy-egy Afrika irányuló medveinvázió Eurázsia felől.

Széleskörű elterjedésükkel a medvék igazán sikeres állatcsoportnak számítanak. A siker nyilván több okra vezethető vissza. Például arra, hogy a legtöbb ide tartozó faj nem különösebben válogatós a táplálék dolgában, így szinte mindenütt talál magának valami ehetőt. Ezenkívül figyelemre méltó a testméret alakulásában megmutatkozó alkalmazkodás is, különösen a barnamedve és a jegesmedve esetében. Mivel a nagy testméret mellett kevesebb a test hővesztesége, a hideg éghajlathoz való alkalmazkodás jegyében a barnamedve északi alfajai, illetve a jegesmedvék lényegesen nagyobbra nőnek, mint délebbre élő közeli rokonaik. Egy átlagos méretű barnamedve például dél-európai élőhelyeken 70-90 kg körüli, a jóval hűvösebb Észak-Európában és Szibériában viszont akár 150-250 kg is lehet. Nemcsak az átlagos méretek, hanem a „legek” tekintetében is hasonló a helyzet. A történelmi Magyarországon elejtett barnamedvék közül a legnagyobb hiteles példány valamivel meghaladta a 300 kg-ot (a

Betlér mellett, Gömörben lőtt állat kitömve ma is látható a Mezőgazdasági Múzeum vadászati gyűjteményében), a barnamedvék Alaszkában honos alfajának képviselői (vagyis a kodiakmedvék) viszont akár 780 kg-osra is megnőhetnek. Lényegében ez a méret a jegesmedvék, elsősorban a hím egyedek növekedésének felső határa is.

A méretnövekedés, mint alkalmazkodási folyamat persze nemcsak önmagában érdekes: figyelemre méltó a sebessége is. Az olyan mennyiségi jellegű evolúciós változások sebessége ugyanis, mint amilyen például a testméret növekedése, ma már mérhető és mértékegységgel is kifejezhető. J. S. B. Haldane még mértékegységet is talált hozzá, amelyet Charles Darwinról nevezett el. Mindenesetre az északon élő medvék testméret-növekedésének „darwinban” kifejezhető sebessége a gyors változások iskolapéldájának számít, és az is világos, hogy a medvék sikere egyebek mellett ennek a gyors alkalmazkodásnak is köszönhető.

A mézescsuportól a természetesig

Bár a medvék a ragadozók rendjébe tartoznak, egyetlen fajuk sem folytat kizárólag húsevő életmódot – igaz, a mesék mézen és málnán élő medvéje sem felel meg teljes egészében a valóságnak. Ha már mindenáron kategóriába szeretnénk sorolni a medvéket táplálkozásuk alapján, a klaszikus lehetőségek (ragadozó, mindenevő, növényevő) közül a mindenevő lenne a leginkább találó, bár ez a felosztás ma már meglehetősen elavult. Hiszen – amint látni is fogjuk – mindenevő és mindenevő között óriási különbségek lehetnek. Éppen ezért az emlősök körében a három klasszikus kategória helyett manapság a táplálkozási specializáció 16 különböző irányát szokás megkülönböztetni, nagyrészt John F. Eisenberg felosztása nyomán.

A medvék legnagyobb részénél a növényi eredetű táplálék dominál. Ennek aránya az amerikai feketemedvénél mintegy 75%, ám a pápaszemes medvénél a 95%-ot is meghaladja. A legtöbb faj nagyon kedveli a gyümölcsöket, különféle bogyókat, terméseket, rügyeket és hajtásokat. A föld alól kiásott gyökereket és gumókat is elfogyasztják, a pápaszemes medve étlapján pedig különféle broméliák is szerepelnek, sőt, még a kaktuszokra is hajlandó felmászni azok gyümöl-

cseiért. Ugyancsak a pápaszemes medvére jellemző, hogy megdézsmálja a veteményt, a kukoricásokat.

A növényi táplálék összetétele jelentősen változhat az évszak függvényében. A barnamedvék étlapján például a fűfélék és a mohainkább a kora tavaszhoz, az élő növények és szukkulensek a tavasz későbbi szakaszához, az erdei bogyók pedig természetesen főként a nyárhoz és a kora őszi időszakhoz köthetők. Jóval kevésbé szezonális a gomba, amely az

Barnamedve

év nagy részében a barnamedvék egyik legjellegzetes tápláléka, bár természetesen sok más faj étlapján is szerepel.

Az állati eredetű táplálékok közül a rovarok és más apró gerinctelenek, illetve kisebb gerincesek, főként rágcsálók vagy madarak, madárfiókák a legjellegzetesebbek. A lépes méz is nagy kedvencük, emellett több faj rendszeresen fogyaszt dögöt is. Néha azonban az is meggesik, hogy a medvék nagyobb állatokat

zsákmányolnak. Az örvösmedvék néha juhot, sőt, esetenként szarvasmarhákat és bivalyokat is leüthetnek, jóllehet messze nem ez a legjellegzetesebb táplálékuk. Ugyancsak előfordulnak nagyobb zsákmányállatok a barnamedvék, különösen a Sziklás-hegység északra eső területein honos egyedek étlapján is. A szarvasoktól az e területen honos vadjuh- és -kecskefajokon át a különféle háziállatokig számos nagyemlős válhat a medvék zsákmányává, bár hozzá kell tennünk, ez a veszély általában a sérült vagy idős egyedeket fenyegeti. Egyes feljegyzések szerint arra is akadt már példa, hogy egy grizzly egy 450 kilogrammos bölényt ejtett el.

Ezek természetesen inkább csak ritka kivételek, hiszen – amint korábban már szó esett róla – a legtöbb medve inkább növényi eredetű táplálékon él. A jegesmedvének azonban erre nemigen van módja, részint, mert élőhelyén az amúgy is szűkös táplálékkínálatnak csak kis része növényi, másfelől életmódjának energiaigényét sem tudná döntően növényi táplálékkal kielégíteni. A medvék közt egyedülként tehát a jegesmedve alig eszik növényt, és fő táplálékát a fókák, főként a gyűrűsfoka (*Phoca hispida*) jelentik. Bár a medvék közül a jegesmedve úszik a legjobban, a fókákkal még ő sem veheti fel a versenyt. Ezért zsákmányát jobbára a jégen, illetve légzőlékeknél leleskelve ejti el, és arra is akad példa, hogy a fókák hó és jég felszíne alatti pihenőhelyeit kiásva jut hozzá a fiatal állatokhoz. A fókákon kívül még sok más állat: vízimadarak, kisebb emlősök, illetve rénszarvasok színesítik a jegesmedve-menüt, és különösen nagy a szerepe a tetemeknek is. Egy-egy elpusztult bálna maradványainál néha féltucatnyi jegesmedve is összeverődik, hogy egy jót lakmározzék.

A medvéétlapról nem maradhat ki a hal sem, amely különösen a barnamedvék, a jegesmedve, illetve a baribál fontos tápláléka. A sokszor meglehetősen esetlennek tűnő mackók bámulatos ügyességgel fogják el a sebesen úszó, fickándozó táplálékot.

Amint a fentiekből is kiderült, a medvék rendszerint igen változatosan táplálkoznak. Az egyetlen, valamelyest táplálékspecialistának mondható faj az ajakos medve, amelynek tápláléka túlnyomórészt természetből áll, bár ez a különleges állat nem veti meg a gyümölcsöket és a cukornádat sem.

Rendszertani zűrzavar

Anélkül, hogy a hét medvefaj rendszertani besorolásával kapcsolatos, már-már késhegyig menő, ám sokaknak igen jó szórakozást jelentő vitába túlságosan belemélyednénk, pár sorban legalább a nemek körüli véleménykülönbségről érdemes megemlékeznünk. Ez ugyanis – ha mással nem is – annyi haszonnal járhat az olvasó számára, hogy megértheti, a különböző ismeretterjesztő művekben miért más és más ugyanakkor a fájnak a tudományos neve, és a komplikált helyzet bemutatásával talán a medvefajok közötti rokonsági kapcsolatokra is rávilágíthatunk kissé.

A medvefajok többségét eredendően az *Ursus* nembe sorolták, ám hamarosan uralkodóvá vált az a nézet, hogy a rokonság mértéke a legtöbb faj esetében nem olyan nagy, hogy a közös családon belül még közös nemben is kapjanak helyet. Az eredeti *Ursus* nemben így csak a barnamedve maradt, a többi faj számára önálló nemeket állítottak fel. Így a pápaszemes medvét a *Tremarctos*, az örvösmedvét a *Selenarctos*, a baribált az *Euarctos*, a jegesmedvét a *Thalarctos*, a maláji medvét a *Helarctos*, az ajakos medvét pedig a *Melursus* nembe sorolták. Néhány szakember ezt, vagyis az önálló nemben történő elkülönítést túlzásnak gondolja, és csak a pápaszemes, az ajakos és a maláji medve esetében tartja indokoltnak. A többi fajnál legfeljebb alnemek elkülönítését vélik helyesnek, amit zárójelben szokás feltüntetni a latin név két tagja között.

Érdekes adalékkal járult hozzá a vita eldöntéséhez J. S. O'Brien a medvék molekuláris evolúciójáról szóló munkája, valamint R. K. Wayne és munkatársainak kutatási eredményei a ragadozók molekuláris és biokémiai evolúciójáról. Eszerint a hét faj közül – a fajok közti rokonság mértéke alapján – csupán a pápaszemes medvét indokolt önálló nembe sorolni. Lényegében ugyanezt támasztják alá R. G. Van Gelder hibridizációs kísérletei is. Jóllehet néhányan ezt az álláspontot is vitatják, mégis elég megalapozott ahhoz, hogy ebben a cikkben az utóbbiak alapján mutassuk be a medvefélék családjának hét ma élő képviselőjét.

Pápaszemes medve – *Tremarctos ornatus* (F. G. Cuvier, 1825)

A medvefélék egyetlen Dél-Amerikában honos képviselője a fején látható sárgásfehér, kör vagy félkör alakban elhelyezkedő, pápaszemre emlékeztető mintázatról kapta a nevét. A „pápaszem” mellett ez a színárnyalat rendszerint a torok és a mellkas tájára is kiterjed. Ettől eltekintve sötét szőrzet fedi az állat testét.

A pápaszemes medve Venezuela, Kolumbia, Ecuador, Peru és Bolívia hegyvidéki területein honos, bár panamai és argentinai

Észak-amerikai barnamedve (grizzly)

előfordulását is feljegyezték már. Ezek a területeken főképp a nedves erdőségeket kedveli, de előfordul nyíltabb, füves tájakon is. Éjjel, illetve a hajnali és alkonyati órákban aktív, a nappalt rejték helyére, jobbára nagy gyökerek közötti üregekbe, sziklahasadékokba húzódva tölti. Nem kizárólag talajlakó állat: ügyesen mászik, és aránylag sok időt tölt a fákon, gyümölcsök után kutatva.

A megtermékenyített petesejt ún. késleltetett beágyazódása miatt a pápaszemes medve vemhességének hossza esetenként igen eltérő lehet, de általában 6,5 és 8,5 hónap közötti. Ennek elteltével jönnek világra a bocsok, számuk egy-egy alomban egy, kettő vagy három szokott lenni. A legidősebb ismert példány valamivel több mint 38 esztendeig élt.

A természetes élettér csökkenése, a mezőgazdasági területek és az emberi települések térhódítása, illetve különösen a vadászat miatt a pápaszemes medve egyike a legtrikább medvefajoknak. Noha élőhelyének jelentős részén ma már védelmet élvez, a vadászati tilalom sokszor csak kevésbé hatásos. A húzáért, zsíráért és bőréért vadászott pápaszemes medve elejtéséhez ugyanis sok esetben tradíció, és szinte minden alkalommal személyes anyagi érdek is fűződik, annál is inkább, mivel az állat bizonyos testrészeinek gyógyhatást is tulajdonítanak. Éppen ezért nem meglepő, hogy a Nemzetközi Természetvédelmi Unió, az IUCN vörös könyvében a „sebezhető” kategóriába sorolták, illetve szerepel a veszélyeztetett állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelmét korlátozó Washingtoni Egyezmény első függelékében is.

Örvös medve – *Ursus (Selenarctos) thibetanus* Cuvier, 1823

Amint a pápaszemes medve, az örvösmedve is találó nevet kapott. Sötét színű szőrzetét ugyanis világos, fehéres vagy sárgás árnyalatú, V alakú mellsáv tarkítja. Bár angol nyelvterületen „himalájai feketemedvének” nevezik, a Himalája térségén kívül meglehetősen nagy, Afganisztántól Indokínáig, illetve Délkelet-Szibériáig terjedő területen, továbbá néhány szigeten, így Japánban és Tajvanon is honos.

Mivel a hímek általában 110-150 kg, a nőstények pedig 65-90 kg körüli tömegűek, az örvösmedvék nem tekinthetők kifejezetten nagytestűeknek. Ennek ellenére éppen ennél a fajnál fordul elő a legtöbb olyan bal eset, amelynek emberek is áldozatul esnek. Ez részben annak tudható be, hogy a faj elterjedési területének jelentős részén igen nagy a népsűrűség, így már csak statisztikai alapon is nagyobb a találkozások száma. Ráadásul az örvösmedve gyakorta felkeresi a mezőgazdasági művelés alatt álló területeket táplálékszerzés céljából. Általában nappal aktív állat, bár nem kötődik túl szorosan a nappali órákhoz, így azokon a területeken, ahol az emberek rendszeresen háborgatják, inkább éjszakai életmódot folytat. A nőstények 7-8 hónap elteltével hozzák világra bocsait, akik 14 hétig élnek anyatejen, de az ivarérettség eléréséig, 2-3 évig anyjukkal maradnak.

A viszonylag nagy elterjedési terület miatt számos fajon belüli változat alakult ki, így a természet tudósok a törzsalakon (*U. th. thibetanus*) kívül három további alfajt tartanak számon, megkülönböztetve a japáni (*U. th. japonicus*), a tajvani (*U. th. formosanus*), és a mongóliai (*U. th. ussuricus*) alakot. Emellett egyes szerzők önálló alfajként különítik el az Iránban és Pakisztánban élő beludzsisztáni örvösmedvét (*U. th. gedrosianus*) is.

Pápaszemes medve

Örvösmedve

A természetes életterek pusztulása és a vadászat az örvösmedvére is veszélyt jelent. Maga a faj ugyan még nem veszélyeztetett, ám az IUCN máris „sebezhetőként” tartja számon, és – a pápaszemes medvéhez hasonlóan – a Washingtoni Egyezményben ún. első függelékű faj. A veszélyeztetettség mértéke persze nem egységes a fajon belül. A beludzsisztániként is emlegetett dél-pakisztáni állomány például az IUCN jónak látta „kritikusan veszélyeztetettnek” minősíteni.

Baribál – *Ursus americanus* Pallas, 1780

Az Észak-Amerikában honos baribált amerikai feketemedvének is nevezik, bár szőrzetének színe a feketén kívül csokoládébarna és fahéjbarna is lehet, sőt, csaknem fehér változata is létezik, amely Kermode-medvéként ismert. Egy átlagos méretű példány 90-140 kg-os, vagyis állatunk jól megkülönböztethető a vele sokszor egy életszínvonalon élő,

ám lényegesen nagyobb termetű grizzlytól. A baribál és a grizzly viszonya különben egyáltalán nem felhőtlen: amellett, hogy egymás táplálékkonkurrensai, időnként az is előfordul, hogy a gyengébb vagy beteg baribálokat egy-egy grizzly egyenesen zsákmányul ejti.

Sok más medvefajhoz hasonlóan a feketemedvék is inkább magányosan, illetve a nőtények a cseperedő bocsokkal együtt élnek; a nőtények a hímekkel inkább csak a párzási időben töltenek együtt egy rövidebb időt. A párzási idő egyébként ennél a fajnál általában június és július hónapokhoz kötődik, az ellés pedig a soron következő január-februárban esedékes. Az utódszám ellésenként egy és öt közötti, de általában két-három bocs jön a világra. A bocsok 6-8 hónapig vesznek magukhoz anyatejet, és többnyire a második tél végéig anyjukkal maradnak.

A buzgó rendszertanok természetesen e fajnál is kimutattak különféle alfajokat, olyannyira, hogy a leírt alfajok száma úgy 16 körül van. Ezek közül azonban a törzsalak (*U. a. americanus*) mellett inkább csak a floridai (*U. a. floridanus*), és az USA déli és délnyugati államaiból leírt alfaj (*U. a. luteolus*) elkülönítése látszik indokoltnak.

A baribált ugyan nem fenyegeti a kihalás veszélye, ám elterjedési területe, és ezzel együtt az állomány nagysága is tartósan csökkenő trendet mutat. Ennek ellenére még mindig eléggé közönségesnek mondható Alaszkában, Kanadában, illetve az Egyesült Államok bizonyos területein, így például az Appalache-hegységben is. A becslések szerint Kanadában 330 ezer, Alaszkában 150 ezer, az USA többi államában pedig összesen 200 ezer egyed képviseli ezt az állatfajt, így a Washingtoni Egyezmény listáján csak a második függelékben kapott helyet. Egyedül Mexikóban aggasztó a helyzet: a baribálok ottani populációja a közelmúltban végzett állományfelmérések szerint kritikus helyzetbe került.

Barnamedve – *Ursus arctos* Linnaeus, 1758

Túlzás nélkül állítható, hogy a medvék közül a barnamedve számít a legismertebb fajnak. Mi több, az európaiak számára ez a faj „a medve” klasszikus eszményképe, hiszen kontinensünkön a medvék közül egyedül a barnamedve őshonos. A faj azonban nem csupán Európa területén fordul elő, hiszen – amint arról már szó esett – elterjedési területe Ázsia és Észak-Amerika jelentős részét is magába foglalja. Persze könnyen belátható, hogy más környezeti tényezők jellemzik mondjuk a

Közel-Keletet, és mások a Kamcsatkai-félszigetet, így aztán az sem meglepő, hogy ezen a hatalmas területen a barnamedvéknek igen sokféle életszínvételhez kellett alkalmazkodniuk, aminek egyenes következménye volt a fajon belüli nagyfokú változatosság.

Az, hogy ma az európai barnamedvét (*U. a. arctos*) tekintjük a faj törzsalakjának, csupán tudománytörténeti okok miatt alakult így. A nevezéktan atyja, *Linnaeus* (vagyis Linné) Európában, közelebbről Svédországból, illetve egy darabig Hollandiában élt, így nyilvánvaló, hogy ezeket a mackókat ismerte leginkább. Arra azonban már Giuseppe Altobello mutatott rá úgy nyolcvan évvel ezelőtt, hogy – Európa ide vagy oda – az Alpoktól és a tenger vizétől határolt Itáliában élő, ma már igen

Medverokonság

Medve-e a panda? Ez a kérdés már régóta foglalkoztatja a kutatókat. Az óriáspandát (*Ailuropoda melanoleuca*) 1869-ben leíró David atya a fajt még medvének írta le és a medvefélék családjába (*Ursidae*) sorolta, de egy év múlva Milne-Edwards már mosómedveféléként (*Procyonidae*) említi. A korai kutatók közül először Pocock sorolta külön családba, majd a magyar Kretzoi Miklós, aki a késő-miocénban élt, pandához közeli faj, az *Agriarctos* leírása kapcsán az *Ailuropodidae* családba tartozónak vélte. Wozencraft a Világ Emlősei c. könyvben a medvefélékhez, és azon belül egy külön alcsaládba, a pandaformákhoz (*Ailurinae*) sorolja a kispandával (*Ailurus fulgens*) együtt. A legújabb kutatások szerint a pandáknak és a ma élő medvéknek közös ősök lehetett, de a két fejlődési vonal mintegy 15 millió éve szétvált. A panda lapos zápfogai és erőteljes rágóizmzata a bambuszevésre szakosodott, és ez egyértelműen elkülöníti a többi medveféléktől.

B. B.

Buzás Balázs felvétele

ritka appennini barnamedve (*U. a. marsicanus*) igen sok tekintetben eltér a törzsalaktól. Szemmel látható az eltérés a Közel-Keleten honos szíriai barnamedve (*U. a. syriacus*) esetében is, hiszen ezt az alfajt kifejezetten világos, már-már tejeskávészínű szőrzet jellemzi.

Természetesen Ázsiában is többféle barnamedvét szokás megkülönböztetni. Észak-Tibetben és Mongóliában a tibeti barnamedve (*U. a. pruinosus*), valamivel délebbre a himalájai barnamedve (*U. a. isabellinus*), keletebbre a mandzsúriai barnamedve (*U. a. manchuricus*) és a kamcsatkai medve (*U. a. beringianus*), Japán legészakibb nagy szigetén pedig a hokkaidói barnamedve (*U. a. yesoensis*) képviseli ezt a változatos állatfajt.

A barnamedvék jellegzetes amerikai képviselőjét, a vadnyugati történetek visszatérő szereplőjét egyszerűen csak grizzly (*U. a. horribilis*) néven szokás emlegetni. A név az angol „grizzled” szóból ered, ami arra utal, hogy állatunk martájékán és hátán a hosszabb szőrszálak gyakran fehéres színűek, és ezért az állat alapszíne kissé szürkés, ami különösen a Sziklás-hegység mentén előforduló egyedekre jellemző. Ez a szürke árnyalat, illetve a púpos mar jól megkülönbözteti a vele sokszor azonos élőhelyen élő baribáltól, vagyis az amerikai feketemedvétől. A grizzly mellett ugyancsak a barnamedve Észak-Amerikában honos alfaja a kodiakmedve (*U. a. middendorfi*), a valószínűleg már teljesen eltűnt mexikói grizzly (*U. a. nelsoni*) és az ugyancsak kihaltnak tekinthető kaliforniai barnamedve (*U. a. californicus*) is.

Jegesmedve – *Ursus (Thalarctos) maritimus Phipps, 1774*

A jegesmedvét igazán nem nehéz a többi medvefajtól megkülönböztetni: a sarki tájhoz illő fehér-sárgásfehér bundájával megjelenése határozottan eltér a többi rokonfajától. Szőrzetének színárnyalata egyébként nem állandó: a rövid sarki nyár idején sokkal sárgásabb, mint az év más szakában. Ez azonban nem a környezet alapszínének változásához való alkalmazkodás, mint sokan hiszik (a sarki jégmezők színe az év előrehaladtával nem sokat változik, eltekintve a téli időszak hosszú sötétjétől, amikor a színárnyalatoknak amúgy sincs sok szerepe), hanem egész egyszerűen az intenzívebb napsugárzás okozta oxidációs folyamatok okozzák a sárgás elszíneződést. Az állatkertekben egyébként sokszor éppen fordítva van: a zoo-lakó jegesmedvék többnyire

elő téli szállásukról. Éppen ezért az állatkertekben is nagyon fontos, hogy a vemhes vagy frissen ellett nőtények teljes nyugalomban, háborgatástól mentes helyen nyerjenek elhelyezést ebben az időszakban.

A jegesmedvére az ember már ősidők óta vadászik. Kezdetben csupán az inuitok (a hagyományosan eszkimóknak nevezett népek magukat így hívják, ezért az utóbbi időben Európa-szerte általánossá vált az inuit elnevezés az eszkimó helyett) ejtettek el egy-egy állatot szükségleteiknek megfelelően, később azonban – a puskás vadászok megjelenésével – a vadászat egyre inkább iparszerűvé vált, így a hetvenes évekig folyamatosan csökkent a jegesmedvék állománya. 1972-ben aztán az USA elfogadta a tengeri emlősök védelmét szolgáló törvényt, amely egyedül az inuit közösségek számára engedélyezte a jegesmed-

Amerikai feketemedve (baribál)

Böhm András felvétele

Jegesmedve

A barnamedvék sokfélesége természetesen azzal is jár, hogy veszélyeztetettségük mértéke sem feltétlenül azonos a világ különböző pontjain. Amint láttuk, akadnak kihalt alfajok is, és akadnak rendkívül ritkák, mint amilyen az appennini barnamedve, amelynél a becsült egyedszám a felszázat sem éri el.

Mivel az ember környezetátalakító tevékenysége szinte mindenütt érinti a medvéket, és sok helyen vadásznak is rájuk, a barnamedve-állomány a legtöbb helyen csökkenőben van, bár a volt Szovjetunió utódállamaiban az elmúlt években inkább növekedett a számuk, ha nem is túl nagy mértékben. Európában, ahol egykor az erdők jellegzetes vadja volt a barnamedve, az állomány kisebb populációkra zsugorodott össze.

nyáron fürdenek gyakrabban, így bundájuk a téli időszakban néha szennyesárgára vált.

Jóllehet szinte valamennyi egyed készít magának olyan védett zugot, ahol – ha sarkvidéki mértékkel mérve is szigorúra fordul az időjárás – átmenetileg meghúzhatja magát, ám csak a nőtények, különösen a vemhes állatok azok, amelyek a téli időszakban hosszabb nyugalmi időszakot iktatnak be. Ennek következtében a bocskok – melyek száma egyegy alomban kettő és négy között szokott lenni – november és január között abban a csendes, sötét, a hó és jég mélyére ásott üregben jönnek a világra, ahová anyjuk a szigorú időjárás kezdete előtt húzódott vissza. A fiatalok életük első hónapjait végig itt töltik, anyjuk csak március-aprilis táján vezeti őket

vék vadászatát, a létfenntartáshoz szükséges mennyiségben. Ugyanebben az időben Kanadában és a Dán Királysághoz tartozó Grönlandon is hasonló jogszabályok léptek életbe, Norvégia és a Szovjetunió pedig teljes egészében megtiltotta területén a jegesmedvék vadászatát. Egy évvel később az öt érdekelt állam közös egyezményt írt alá a jegesmedvék vadászatának korlátozása, élőhelyeik védelme, illetve a megismerésükre vonatkozó kutatások előmozdítása érdekében. Ma már újra mintegy harmincezerre tehető a vadon élő jegesmedvék száma, és az állomány stabilnak, sőt, enyhén növekvő egyedszámúnak mondható. Ennek ellenére bizonyos – főként a környezetszennyezéssel, illetve az olajkitermeléssel összefüggő – veszélyek még ma is

kedvezőtlenül befolyásolhatják a jegesmedvék létszámának alakulását. Így a faj helyét kapott a Washingtoni Egyezmény második függelékében, az IUCN pedig a „megőrzéstől függő” állapotú fajként tartja számon.

Maláji medve – *Ursus (Helarctos) malayanus Raffles, 1821*

Amíg a jegesmedve a legnagyobb a medvék között (ha úgy tetszik, a barnamedve egyik alfajával, a kodiakmedvével holtversenyben), addig a maláji medve a család legkisebbike. A kifejlett állatok marmagassága 70 cm, testtömegük pedig nemigen haladja meg a 65–70 kg-ot. Az Indokínai-félszigettől Szumátráig és Borneóig húzódó területen, az ottani sűrű erdőségekben él. Trópusi medvefaj tehát, és ennek megfelelően szőrzete is jóval rövidebb, mint a medvék többségének. A szőrzet feke-

A természetes életterek pusztulása, ezen belül is főként a kókuszpálma-ültetvények elterjedése mellett komoly veszélyt jelent a faj fennmaradására, hogy a bocsokat egyes területeken előszeretettel fogják be házikedvenceknek, a kifejlett egyedekre pedig – főként gyógyhatásának tartott epehólyagjuk miatt – vadásznak. Így a maláji medve a washingtoni Egyezmény első függelékében szerepel.

Ajakos medve – *Ursus (Melursus) ursinus*

Ezt a fajt az angoltól fordított „ismeretterjesztő” művek gyakran lajhármedvéként emlegetik, minthogy angol neve, a „sloth bear” szó szerint ezt jelenti, nyilván az állat feltűnően nagy, sarló alakú karmaira célozva. A fordítók azonban néha nem veszik figyelembe, hogy az egyes fajok elnevezései a külön-

Az India, Nepál, Banglades és Sri Lanka területén honos medvefajt jellegzetes ajka és orra miatt nem is igen lehet összetéveszteni más rokonfajokkal, annak ellenére, hogy több közeli rokonához hasonlóan az ajakos medve is sárgásfehér vagy mogyoróbarna színű, V vagy Y alakú jegyet visel a szügye tájékán. Ellésenként jobbra csak egy vagy két bocsot hoz a világra, a hármastikrek már lényegesen ritkábbak. A bocsok 2–3 hónapos korukig a vackukban maradnak, később azonban már anyjukkal tartanak, és csak 2–3 éves korukban kezdik meg önálló életüket.

A vadon élő ajakos medvék számát ma 7–10000-re becsülik. A térség többi medvefajához hasonlóan az élőhelyek pusztulása mellett főként a vadászat teszi bizonytalanná a jövőjét. Gyógyhatásának tartott testrészei több országban is keresettek, így a Washingtoni

Ajakos medve

Szíriai barnamedve

Bagosi Zoltán felvételei

te alapszínét fehéres, szürkés vagy sárgás árnyalatú jegyek díszítik, elsősorban a fej arc-orri részén, illetve a szügye tájékán, ahol változatos, de általában U alakú jegyet visel.

Többnyire éjjel aktív, a nappali órákat részint pihenéssel, részint napfürdőzéssel tölti. Utóbbi kedvtelése lehet az oka annak, hogy angol nyelvterületen „sun bear”, azaz „nap-medve” néven ismert. Ráadásul a Thomas Horsfield leleményeként megalkotott *Helarctos* alnemi név is ugyanezt jelenti a maga latinósított ógörögével. Bár az embrió ún. késleltetett beágyazódása – amely sok más medvefajra is jellemző – a maláji medvénél is előfordul, a trópusi klíma kiegyenlítetttsége folytán szaporodása nem szezonális, nem kötődik az év egy meghatározott időszakához.

féle nyelvekben nem szó szerinti megfelelői egymásnak. Magyarul tehát ajakos medvének hívjuk ezt a fajt, bár száz évvel ezelőtt a „lef-fentyűs medve” elnevezés is előfordult. A magyar elnevezés egyébként az ajakos medve különleges alkalmazkodására utal. Rendkívül mozgékony, előretolható ajka és ugyancsak mozgékony orra segítségével fér hozzá ugyanis a kedvenc táplálékát jelentő termeszekhez. A felső állkapocs elülső pár metszőfoga hiányzik, ami állatunkat alkalmassá teszi arra, hogy a termeszeket a szájüregében keltezt vákuum segítségével kiszippantsa rejték-helyükről. Kevesen tudják, hogy ez a faj, s nem a barnamedve szolgáltatja a modellt Kipling számára Balú medve jóindulatú, békés alakjához.

Egyezmény első függelékében szerepel, az IUCN pedig „sebezhetőnek” minősítette az ajakos medve természetvédelmi helyzetét. A medvefélék családjának fajait áttekintve szinte minden esetben felmerült valamilyen, a fennmaradásukat fenyegető tényező. Sajnos általában igaz az, amint Bernhard Grzimek már évtizedekkel ezelőtt megfogalmazott a természetvédelem legnagyobb problémájaként: a természetben egyre kevesebb hely marad a vadállatoknak. Reméljük azonban, hogy a hatékony természetvédelem eredményeként sikerül megőrizni ezeket az érdekes állatokat, és a későbbi generációk sem fognak a medvékre úgy tekinteni, mint „egyszer-volt” állatokra!

Hangya Zoltán